

บทที่ 2

แนวความคิดและหลักการในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวคิดต่างๆ ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแนวคิดที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เกาะเสม็ดมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

2.1 การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

2.1.1 แนวความคิดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายความว่า การนำหลักวิชาการต่างๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดแนวทางและวิธีการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เพื่อให้มีการท่องเที่ยวที่เน้นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ธรรมชาติและระบบนิเวศ อีกทั้งยังส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกที่ดีควบคู่ไปกับการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมและส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นให้สวยงามตลอดไป

2.1.1.1 หลักการของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์¹

1. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม
2. ก่อให้เกิดผลประโยชน์ในระยะยาวแก่ทรัพยากร ชุมชนท้องถิ่น และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยส่วนหนึ่งของรายได้ควรย้อนกลับไปสู่การอนุรักษ์

---

¹วรรณพร วณิชชานุกร และสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : ECOTOURISM, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2540), น. 13.

3. ควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรมและพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

4. ในการก่อสร้างหรือการจัดการการท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ควรเป็นไปเพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดีขึ้น รวมถึงการลงทุนด้านการท่องเที่ยวควรเป็นไปเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่างๆในท้องถิ่น

5. การวางแผนตัดสินใจและดำเนินงาน ตลอดจนการควบคุมควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากที่สุด และไม่ควรให้บุคคลภายนอกเข้ามาคิดและตัดสินใจเพียงอย่างเดียว เพราะจะไม่เป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

6. ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยั่งยืนได้ ถ้ามีการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะสามารถใช้ธรรมชาติมาประกอบธุรกิจได้เป็นเวลานาน เช่น การใช้วัสดุที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและสามารถนำกลับมาใช้ได้ใหม่ หากผู้ประกอบการมุ่งเพียงแต่ผลกำไรสูงสุด ในระยะสั้นจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ

7. มีการจัดการและควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม และไม่เกินความสามารถของชุมชนในท้องถิ่นและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่จะรองรับได้ อีกทั้งมีการจัดการให้มีนักท่องเที่ยวสม่ำเสมอตลอดทั้งปี ไม่แค่มียุคเฉพาะฤดูกาล เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับผู้ทำงานในธุรกิจท่องเที่ยว อีกทั้งช่วยกระจายความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวไม่ให้แออัดเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยวเท่านั้น

2.1.1.2 วิธีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีดังนี้²

1. ทำการสำรวจ ตรวจสอบ และรวบรวมสภาพพื้นที่ที่จะจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในปัจจุบัน โดยสำรวจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งหมดที่อยู่ในบริเวณนั้น

2. พิจารณปัจจัยที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดำรงอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงให้ศึกษาและวิเคราะห์ที่มาของสภาพพื้นที่ที่จะจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3. ความมุ่งหวัง ให้สร้างจินตนาการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชุมชนต้องการ

---

² สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2552, จาก <http://www.dnp.go.th/fca16/file/l4w6qbsdqbc0e4o.doc>

4. มาตรการ ให้คิดหามาตรการไปสู่ความมุ่งหวังที่คิดไว้

5 จัดทำแผน เพื่อไปสู่ความมุ่งหวังหรือตามจินตนาการ โดยให้มีแผนทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว

แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดเบื้องต้นในการหาวิธีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อย่างมีระบบแบบแผน และนำแนวคิดต่างๆ เช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดเรื่อง ความสามารถในการรองรับของพื้นที่และแนวทางการอนุรักษ์และการจัดการอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น มาปรับใช้และผสมผสานตามหลักแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ข้างต้น เพื่อ ก่อให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติจริงอย่างมีศักยภาพ

2.1.2. แนวความคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development)

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีความจำเป็นต้องนำแนวความคิดเรื่องการพัฒนา แบบยั่งยืนมาปรับใช้ เพราะการท่องเที่ยวย่อมควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น เพื่อป้องกันการพัฒนาในเชิงทำลายล้าง จึงควรนำหลักการพัฒนาแบบยั่งยืนมาปรับใช้ควบคู่ไป กับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้สถานที่นั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และมีการ พัฒนาอย่างยั่งยืนไปพร้อมกันด้วย

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความพิเศษกว่าอุตสาหกรรมอื่นๆ เพราะ มีจุดเด่นที่เป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัด (limitless industry) กล่าวคือ ไม่มีขีดจำกัดในด้าน ปริมาณของนักท่องเที่ยว หรือผู้บริโภคซึ่งนับวันจะมีมากขึ้นเรื่อยๆโดยไม่มีที่สิ้นสุด ความไม่มี ขีดจำกัดเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะมีวัตถุประสงค์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีเฉพาะเขตท้องที่ โดยแต่ละ สถานที่จะไม่เหมือนกับเขตท้องที่อื่น ในแต่ละแห่งจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว หากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง ขยายตัวอย่างรวดเร็วแล้วจะทำให้เกินความสามารถที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะรับได้ อันมีผลต่อ การทำลายคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน สมบัติทางวัฒนธรรม และผลกระทบสุดท้ายคือ ไม่สามารถเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อีก ต่อไป³

³ สุธีร์ สุภานิตย์ และคณะ, ภูมิศาสตร์ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการ ท่องเที่ยว, กองแผนงาน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : 2534) ,น.12 .

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีความพอดีกับ วัตถุประสงค์การท่องเที่ยว โดยการจัดสรรทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ได้ประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะสามารถ ทำได้ กล่าวคือ นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องยอมเสียสละการใช้ทรัพยากร เพื่อประโยชน์สูงสุด และในขณะเดียวกันนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรก็ต้องยอมให้มีการใช้ ทรัพยากรนั้นได้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยนโยบายทั้งสองจะต้องได้รับการ พิจารณาควบคู่กันไป (optimization) โดยควรจะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งประชาชนและ หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะต้องควบคู่ไปกับการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงจะเป็นผลให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่นั่นได้ ผลิตผลที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Sustainable Development)⁴

เมื่อวิเคราะห์ถึงแนวความคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ในทาง นิเวศวิทยา พบว่า ต้นทุนในการผลิตหรือการพัฒนาของมนุษย์นั้นมีต้นทุนของธรรมชาติรวมอยู่ ด้วย เพราะการพัฒนาต้องใช้ธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ได้ใช้ธรรมชาติเป็น ที่รองรับของเสียต่างๆ รวมถึงการใช้สิ่งต่างๆ ที่ประกอบเป็นระบบนิเวศด้วย เช่น ป่าไม้ พืชพรรณ สัตว์ป่า ซึ่งหากเกินขีดจำกัดที่ธรรมชาติจะรองรับไว้ได้หรือไม่สามารถรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ได้แล้ว ก็จะเป็นการทำลายต้นทุนทางธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ต้องใช้ธรรมชาติและธรรมชาติมี ขีดจำกัดเช่นนี้ จึงได้มีการปรับแนวทางการพัฒนาให้มุ่งถึงการใช้อย่างรู้จักธรรมชาติและ อนุรักษ์ธรรมชาติในที่สุด⁵

แนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน มีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้⁶

(1) การใช้ธรรมชาติโดยไม่เป็นการทำลายต้นทุน ซึ่งเป็นการกำหนดต้นทุนที่ห้ามใช้ ประโยชน์ที่ก้ำเกินธรรมชาติ เช่น การจำกัดจำนวนหรือวิธีการหาประโยชน์ ไม่ให้ล่วงล้ำทำลายฐาน ทรัพยากร ไม่ให้เกิดภาวะทำลายระบบนิเวศ พร้อมทั้งมีการบำรุงรักษาฐานทรัพยากรอยู่ ตลอดเวลา

⁴ เฟิงอ๋าง ,น.13 .

⁵ พนัส ทศนียานนท์ และคณะ,"รายงานผลการศึกษาวิจัยโครงการศึกษาวิจัยกฎหมาย สิ่งแวดล้อม ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระยะที่ 1", (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2532),น.21.

⁶ เฟิงอ๋าง .

(2) การใช้ธรรมชาติโดยคุ้มค่า มุ่งถึงความต้องการพื้นฐานในสังคม เช่น หลังจากกำหนดพื้นที่อนุรักษ์เป็นเขตอุทยานแห่งชาติแล้ว ที่ดินที่เหลือก็ควรที่จะกำหนดให้แก่การเกษตร ป่าไม้และที่อยู่อาศัยให้ครบถ้วน โดยพิจารณาถึงคุณค่าของที่ดินควบคู่ไปด้วย

(3) การจำกัดการผลิตหรือการบริโภค ซึ่งอยู่ภายใต้ข้อจำกัดที่จะต้องรักษาต้นทุนธรรมชาติและต้องสนองตอบความต้องการพื้นฐานก่อน ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าการผลิตหรือการบริโภคในหลายกรณีจะต้องถูกจำกัดลง เช่น การจำกัดระยะเวลาการใช้ประโยชน์ในอุทยานแห่งชาติโดยอนุญาตให้มีการใช้พื้นที่หรือบางบริเวณในเฉพาะเวลากลางวัน หรือการกำหนดจำนวนโรงแรมในแต่ละชายหาด โดยข้อจำกัดเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้ตามสภาพนิเวศของแต่ละสถานที่ ซึ่งถ้าหากเป็นข้อจำกัดที่กระทบถึงความต้องการพื้นฐานแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ต้องหาทางทดแทนทำประโยชน์ในส่วนอื่นๆต่อไป

(4) การกระจายโอกาสในสังคม เมื่อมีขีดจำกัดทางธรรมชาติ ปัญหาการกระจายโอกาสและผลประโยชน์ก็จะเกิดตามมา ซึ่งก็เป็นภารกิจที่จะต้องกระทำเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืนเช่นกัน เพราะหากการกระจายโอกาสและประโยชน์ในสังคมไม่เป็นธรรมแล้ว มาตรการอนุรักษ์ต่างๆก็ไม้อาจจะต้านทานการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของผู้ด้อยโอกาส ความเสมอภาคจึงเป็นหลักการสำคัญของการอนุรักษ์ด้วย

จากแนวทางทั้ง 4 ประการนี้ สามารถนำมาปรับใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism)⁷ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพยายามลดผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมให้น้อยที่สุด โดยลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ⁸

(1) เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายอยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมและบริสุทธิ์ห่างไกลความเจริญแบบสังคมเมือง

(2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสัตว์ป่า

(3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้มีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) ซึ่งจะขอล่าวในหัวข้อต่อไป

(4) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งให้ราษฎรในพื้นที่ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด

⁷ ศรีพร สมบุญธรรม, "Ecotourism การท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์ สัญลักษณ์ใหม่แห่งทศวรรษ", จุลสารการท่องเที่ยว 12 (มกราคม – มีนาคม 2536), น.29-30.

⁸ เพิ่งอ้าง, น.29.

2.1.3 แนวความคิดเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity)

ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) หมายถึง แนวความคิดทางนิเวศวิทยา ที่มีข้อสมมุติว่าในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจะมีความสามารถในการรองรับของพื้นที่โดยจะมีขีดจำกัดในตัวเอง กล่าวคือมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นๆ ได้จนถึงระดับหนึ่งเท่านั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์เลยขีดจำกัดนี้ไปแล้วจะทำให้สภาพแวดล้อมและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื่องอื่นๆ ตามมา⁹

นอกจากนี้ ยังมีผู้นำแนวความคิดดังกล่าวมาใช้กับแหล่งท่องเที่ยว โดยอธิบายว่าหมายถึง ความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในอันที่จะรองรับและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยไม่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นชำรุดเสียหายหรือสูญเสียความสมดุลตามธรรมชาติ¹⁰ ซึ่งในพื้นที่แต่ละแห่งนั้นจะมีขีดความสามารถในด้านการรองรับแตกต่างกันออกไป เนื่องจากสภาพธรรมชาติของพื้นที่แต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกัน ทั้งยังขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของพื้นที่นั้น ขนาดของความเข้มข้น ความถี่ หรือการกระจายตัวของการใช้สอยในด้านต่างๆ อีกด้วย¹¹

ขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของทรัพยากรการท่องเที่ยวมีแนวคิดพื้นฐานจากการพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งหวังที่จะใช้ในการใช้จัดการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ¹²

⁹ สันติ ชูดิษฐา, "ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) : เพดานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องให้ความสำคัญในปัจจุบัน" *จุลสารสภาวะแวดล้อม*, 11(มกราคม-เมษายน 2535) น.37-40 .

¹⁰ อารยา หุณฑนะเสวี, "มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว : ศึกษาเฉพาะกรณีระบบอุทยานแห่งชาติทางบก", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), น.52.

¹¹ สมพงษ์ จิวะวิฑูรกิจ, "มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลที่เป็นเกาะ : ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะพีพี", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), น.20.

¹² ณัฐพล ลือสิงหนาท, "การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติทางทะเล", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), น.41.

(1) ขีดความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อม หมายถึง การกำหนดสภาวะสูงสุดที่สภาวะสิ่งแวดล้อมหนึ่งหรือพื้นที่หนึ่ง หรือระบบสิ่งแวดล้อมหนึ่งจะสามารถมีสรรพสิ่งร่วมกันได้ในจำนวนสูงสุด ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดีของสรรพสิ่งต่างๆ เหล่านั้นด้วย ขีดความสามารถในการรองรับเป็นความพอเหมาะขั้นต่ำสุดที่จะสามารถนำองค์ประกอบออกจากระบบ หรือเข้ามาสู่ระบบโดยไม่ทำให้ระบบนั้นๆ กระทบกระเทือนหรือทำให้สามารถฟื้นคืนได้ในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งขีดความสามารถสูงสุดของพื้นที่ใดๆสามารถแปรผันไปตามปัจจัยของสิ่งแวดล้อมนั้นได้ ดังนั้น จึงสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงขีดความสามารถสูงสุดของพื้นที่หรือระบบแวดล้อมใดๆได้

(2) ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว วัดได้ด้วยปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ในทุกเวลาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ ในปริมาณที่จะทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุดและยังคงรักษาสภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีไว้มากที่สุด โดยนักท่องเที่ยวมีความพอใจและได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การพัฒนาจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วย หรืออาจกล่าวโดยสรุปว่า ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเพื่อการท่องเที่ยวที่จะสามารถแบกรับไว้ได้ ก่อนจะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้น

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีความสามารถในการรองรับที่แตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับสภาพธรรมชาติของพื้นที่ ลักษณะการใช้ประโยชน์ กลุ่ม ประเภท และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว โดยมีการแบ่งความสามารถในการรองรับของพื้นที่ออกเป็น 4 ด้าน คือ¹³

(2.1) ขีดความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity ,PCC) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่ และยังเป็นการศึกษาถึงระดับการใช้ประโยชน์ด้านท่องเที่ยวหรือนันทนาการที่เน้นขนาดเนื้อที่ที่ใช้ในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือนันทนาการในช่วงเวลาหนึ่งเป็นหลัก โดยพิจารณาจากขนาดเนื้อที่ที่สามารถใช้ประโยชน์เพื่อนันทนาการและค่ามาตรฐานด้านขนาด

¹³ ดร.พรณี เอมพันธุ์และคณะ, รายงานผลการศึกษาวิจัย “รายงานฉบับสุดท้าย โครงการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง”, (กรุงเทพมหานคร : คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548), บทที่ 1. น. 7 – 17.

เนื้อที่ซึ่งกิจกรรมนั้นหนาแน่นแต่ละชนิดต้องการเพื่อเอื้อให้การประกอบกิจกรรมชนิดนั้นเป็นไปอย่างมีคุณภาพ

(2.2) ขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Facility Carrying Capacity, FCC) เป็นการประเมินความจุของสิ่งอำนวยความสะดวกแต่ละประเภทในแหล่งท่องเที่ยวว่าสามารถรองรับการใช้ประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใดในช่วงเวลาที่กำหนด สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีการประเมิน ได้แก่ ที่พักตากอากาศ ร้านค้า ร้านอาหาร ท่าจอดเรือ ห้องน้ำรวมไปถึงระบบกำจัดขยะและน้ำใช้ เป็นต้น

(2.3) ขีดความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา (Ecological Carrying Capacity ,ECC) เป็นการศึกษากำหนดระดับความสามารถสูงสุดซึ่งระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมจะสามารถรองรับได้โดยไม่เกิดอันตรายหรือส่งผลเสียหายถาวรต่อระบบนั้นๆ ซึ่งสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (International Union of conservation or Nature and Natural Resources หรือ World Conservative Union : IUCN (1991) ได้ให้ความหมายของขีดความสามารถด้านนี้ว่าหมายถึง ความสามารถของระบบนิเวศในการรองรับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของสิ่งมีชีวิตต่างๆในระบบ ในขณะที่ยังสามารถคงไว้ซึ่งผลผลิตและบริการของระบบรวม ทั้งความสามารถในการปรับตัวและการทดแทนสิ่งที่สูญเสียไปของระบบได้

(2.4) ขีดความสามารถในการรองรับด้านจิตวิทยา (Psychological Carrying Capacity , PsCC) เป็นการประเมินขีดความสามารถด้านจิตวิทยา มุ่งเน้นที่การกำหนดการยอมรับได้ของการใช้ประโยชน์ (use level) ที่มีผลกระทบมาจากการพบปะผู้คนอื่นๆในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีแนวคิดที่ว่า ระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดที่สัมพันธ์กับปริมาณหรือความถี่ของการพบปะผู้คนอื่นๆแล้วยังไม่ทำให้เกิดความรู้สึกแออัด หรือยังพึงพอใจต่อการประกอบกิจกรรมนั้นหนาแน่นแล้วจัดว่าเป็นค่าขีดความสามารถสูงสุดด้านจิตวิทยา

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดที่สามารถนำมาใช้เพื่อกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในกิจกรรมประเภทต่างๆ ให้มีความเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวให้ได้

เกณฑ์ที่ใช้วัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่วัดค่าได้ทางสถิติ (Measurable Statistically) เช่น ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก หรือผลกำไรทางเศรษฐกิจ ส่วนอีกกลุ่มคือ กลุ่มที่วัดค่าแน่นอนไม่ได้ เช่น ผลทางจิตวิทยาของนักท่องเที่ยว การกำหนดความสามารถในการรองรับของพื้นที่สำหรับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งนั้น หากสามารถทำได้จะเป็นประโยชน์

อย่างมากในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะจะเป็นกรณีนี้ที่ช่วยในการกำหนดเขตพัฒนาการพัฒนาการท่องเที่ยวสูงสุดของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง กล่าวคือ จะทำให้ได้กรอบหรือแนวทางการพัฒนาว่าควรจะส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่นั้นจำนวนเท่าใด ช่วงระยะเวลาใด ควรมีที่พักหรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆมากน้อยเท่าใดจึงจะเหมาะสมกับการท่องเที่ยว¹⁴

ถึงแม้ว่าแนวความคิดในเรื่องนี้เป็นแนวความคิดที่มีมานานพอสมควร แต่การที่จะนำเอาแนวความคิดนี้มาใช้จริงๆนั้นยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ เนื่องจากเทคนิคของการใช้ยังอยู่ในขั้นตอนของการพัฒนาและที่สำคัญ หลักเกณฑ์ในการวัดขีดความสามารถยังมีความเฉพาะตัวและเป็นการยากที่จะนำมาปรับใช้กับทุกกรณีได้ โดยการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่นั้นสามารถนำไปใช้ได้กับพื้นที่ที่ทำการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆหรือทำให้เป็นมาตรฐานใช้ได้กับทุกพื้นที่ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เพื่อที่จะช่วยทำให้กระบวนการวางแผนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นๆเป็นไปโดยเกิดประโยชน์สูงสุดเท่าที่พื้นที่นั้นจะรองรับไว้ได้ และไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้เกิดความเสื่อมโทรมลงไป¹⁵

2.1.4 แนวทางการอนุรักษ์และการจัดการอุทยานแห่งชาติ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งที่จะคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ ตลอดจนนกทิวทัศน์อันงดงามให้อยู่ในสภาพธรรมชาติ โดยไม่อนุญาตให้กระทำการใดๆอันจะเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายสภาพธรรมชาติและขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามาใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นสถานที่ทดลองค้นคว้าทางธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้เกิดรายได้แก่รัฐและราษฎรในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจการการท่องเที่ยว¹⁶

¹⁴ อารยา หุณชนะเสวี, *อ่างแล้ว เชียงอรรถที่ 10*, น.53.

¹⁵ สมพงษ์ จิวะวิฑูรกิจ, *อ่างแล้ว เชียงอรรถที่ 11*, น.20.

¹⁶ อภิญา เลื่อนฉวี, "รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง มาตรการทางกฎหมายในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ศึกษาเฉพาะกรณีอุทยานแห่งชาติ", *ทุนอุดหนุนการวิจัยของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์*, 2547, น.51.

การจำแนกเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเพื่อแบ่งพื้นที่เป็นเขตต่างๆ มีแนวความคิดในการจำแนก 3 แนวทาง คือ การจำแนกเขตการจัดการตามแนวความคิดในเขตศูนย์กลางร่วมกัน การจำแนกเขตการจัดการตามแนวความคิดจำแนกเป็น 3 ชั้น และการจำแนกเขตการจัดการตามหลักการของนูดส์ ลิงเกต (Nodes linkage) โดยมีรายละเอียดดังนี้¹⁷.

(1) การจำแนกเขตการจัดการตามแนวความคิดของศูนย์กลางร่วมกัน (The concentric concept) เป็นการจำแนกเขตการจัดการที่มีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมกับให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เหมาะสมกับการจำแนกเขตอุทยานแห่งชาติที่มีขนาดไม่ใหญ่หรือมีจุดเด่นเพื่อการท่องเที่ยวไม่หลากหลายจะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนคือ พื้นที่ใจกลางและเขตป้องกัน ดังนี้

(1.1) เขตพื้นที่ใจกลาง (Core zone) เป็นพื้นที่บริเวณตอนกลางของอุทยานแห่งชาติ เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของอุทยานแห่งชาติที่มีสภาพธรรมชาติโดดเด่น ควรแก่การอนุรักษ์ จึงจัดให้บริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งสงวนทรัพยากรธรรมชาติให้มีการถูกรบกวนหรือถูกทำลายน้อยที่สุด

(1.2) เขตป้องกัน (Buffer zone) เป็นบริเวณรอบนอกที่มีความสำคัญของธรรมชาติน้อยกว่าในเขตพื้นที่ใจกลาง เขตนี้จะยอมให้มีการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นในเรื่องนันทนาการ แต่ไม่ยอมให้มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดใหญ่ เช่น โรงแรม

(2) การจำแนกเขตการจัดการตามแนวความคิดจำแนกเขตเป็น 3 ชั้น (The classic three zone) เป็นการแบ่งเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ได้มากขึ้น โดยยังคงเน้นให้พื้นที่ธรรมชาติที่สำคัญอยู่ตอนกลางของพื้นที่ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 เขต คือ พื้นที่ใจกลาง เขตป้องกันและเขตนอกสุด

(2.1) พื้นที่ใจกลาง (Core zone) เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของอุทยานแห่งชาติ มีค่าควรแก่การเก็บรักษาไว้เป็นพื้นที่สงวนสภาพธรรมชาติ จะไม่ยอมให้เข้าไปดำเนินโครงการใดๆ เว้นแต่เพื่อการศึกษาวิจัยที่ได้รับอนุญาตแล้วเท่านั้น

(2.2) เขตป้องกัน (Buffer zone) เป็นพื้นที่ถัดจากพื้นที่ส่วนในสุด มีความสำคัญในการสงวนรักษาธรรมชาติน้อยกว่า อนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์ได้เฉพาะกิจกรรมบางชนิด เช่น

¹⁷ ส่วนทรัพยากรที่ดินและป่าไม้, "แผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง", (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ), บทที่ 3 .น.1.

การเดินทาง ตั้งค่ายพักแรมชั่วคราว มีสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นเท่านั้น เช่น ห้องน้ำ หน่วยงานของเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

(2.3) เขตนอกสุด (Outer zone) เป็นพื้นที่บริเวณรอบนอกสุดที่อนุญาตให้มีการใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ได้

(3) จำแนกตามหลักของนูดส์ ลิงเกด (Nodes linkage) เป็นการจำแนกพื้นที่หรือบริเวณที่ต้องการใช้ประโยชน์กระจายไปทั่วพื้นที่ โดยมีบริเวณเชื่อมต่อในแต่ละจุด มีลักษณะเป็นพื้นที่ป้องกันระหว่างพื้นที่ธรรมชาติกับพื้นที่ใช้ประโยชน์ การจำแนกจะมี 3 เขต คือ

(3.1) เขตสงวนรักษาธรรมชาติ (Strict nature zone) เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของอุทยานแห่งชาติ โดยจะกำหนดเฉพาะจุดที่สำคัญมีคุณค่าควรแก่การสงวนรักษาไว้ โดยกำหนดกระจายไปทั่วพื้นที่ตามสภาพพื้นที่

(3.2) เขตป้องกัน (Buffer zone) เป็นเขตเชื่อมต่อ (linkage or transition zone) ระหว่างเขตสงวนรักษาธรรมชาติและเขตเพื่อการใช้ประโยชน์ มีความสำคัญของทรัพยากรน้อยลง ยอมให้มีการใช้ประโยชน์ในกิจกรรมที่มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นเท่านั้น

(3.3) เขตเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นหรือเขตบริการ (Intensive use zone) เป็นเขตที่อยู่บริเวณรอบนอกมีพื้นที่น้อยที่สุด ยอมให้มีกิจกรรมเพื่อการนันทนาการแบบเข้มข้น มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกมาก

การแบ่งเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด เป็นการแบ่งเขตการจัดการตามแนวคิดจำแนกเขตเป็น 3 ชั้น (The classic three zone) โดยมีการแบ่งเป็นเขตพื้นที่ใจกลาง (Core zone) เขตป้องกัน (Buffer zone) และเขตนอกสุด (Outer zone) อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด สามารถแบ่งได้เป็น 7 เขต ดังนี้¹⁸

(1) เขตบริการ (Intensive use zone) เป็นเขตที่จัดเตรียมไว้เพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นบริเวณที่ไม่มีจุดเด่นทางธรรมชาติ มีศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่ำ บริเวณนี้จะต้องมีระดับความสูงไม่เกิน 20 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง และต้องไม่อยู่บริเวณชายหาดและไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เขตนี้จะอยู่ใกล้กับแหล่งที่จะพัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยว มีเส้นทางคมนาคมและสาธารณูปโภคที่สำคัญ เช่น

¹⁸ เฟิงอ๋าง, บทที่ 3 น.4 - 7.

(1.1) บริเวณร้านค้า โรงแรมบนเกาะเสม็ด ของหาดทรายแก้ว อ่าววงเดือน อ่าวแสงเทียน อ่าวหวาย อ่าวกิวหน้านอก และอ่าวพร้าว

(1.2) บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ ได้แก่ หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแหลมลูกโยน หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติอ่าวปะการัง รวมถึงด้านตรวจเก็บค่าธรรมเนียมที่หาดทรายแก้ว อ่าววงเดือน และแหลมเกตุ

(2) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ (Primitive zone) เป็นบริเวณที่มีสภาพสังคมพืชและธรรมชาติควรแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นป่าต้นน้ำลำธาร มีแนวปะการังอุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสูง โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม มีการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวไม่มากนัก เช่น ป่าที่เคยถูกบุกรุกบนเกาะเสม็ด ซึ่งปัจจุบันมีการทดแทนของพันธุ์ไม้เบิกนำ ไม้ขนาดเล็ก เป็นบริเวณทั้งหมดที่มีใช้เขตพื้นที่นุสภาพธรรมชาติ เขตพักผ่อนและศึกษาหาความรู้ เขตหวงห้ามและเขตกิจกรรมพิเศษ

(3) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ (Recovery zone) เป็นบริเวณที่สภาพธรรมชาติถูกรบกวนและถูกทำลายจนเสื่อมสภาพ จึงจำเป็นต้องฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิม ได้แก่ บริเวณพื้นที่ที่กำจัดขยะบนเกาะ และแนวปะการังที่เสื่อมโทรม

(4) เขตพักผ่อนและศึกษาหาความรู้ (Outdoor recreation zone) เป็นเขตที่จัดให้ผู้มาเที่ยวชมอุทยานแห่งชาติได้สัมผัสความสวยงาม พักผ่อนและศึกษาหาความรู้จากธรรมชาติ เป็นพื้นที่ที่มีจุดเด่นทางธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศปานกลาง สามารถพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกได้โดยมีข้อจำกัดเฉพาะพื้นที่ รวมทั้งมีมาตรการลดผลกระทบต่อธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้น บริเวณนี้จะอยู่ใกล้เขตบริการ เช่น หาดทรายแก้ว อ่าวไผ่ อ่าวพุทรา อ่าวทับทิม อ่าวนวล อ่าวช่อ อ่าววงเดือน อ่าวแสงเทียน อ่าวลุงดำ อ่าวหวาย อ่าวกิวหน้านอก อ่าวกิวหน้าใน อ่าวปะการัง อ่าวกระวัง อ่าวเตยและอ่าวพร้าว

(5) เขตกิจกรรมพิเศษ (Special use zone) เป็นเขตที่จำแนกไว้พิเศษเพื่อรองรับกิจกรรมบางประเภทของประชาชนหรือหน่วยงานอื่นที่ไม่ได้อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติ และกิจกรรมเหล่านั้นอาจขัดต่อหลักการจัดการอุทยานแห่งชาติ และเป็นการป้องกันมิให้กิจกรรมนั้นขยายขอบเขตจนเกิดผลเสียต่ออุทยานแห่งชาติ เช่น พื้นที่อ่างเก็บน้ำ

(6) เขตหวงห้าม (Strict nature reserve zone) เป็นบริเวณที่หวงห้ามเพราะมีความเปราะบางหรือมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากได้รับผลกระทบจากมนุษย์จะทำให้ระบบนิเวศสูญเสียความสมดุล หรือเป็นพื้นที่ที่ไม่ควรมีกิจกรรมของมนุษย์ เนื่องจากจะส่งผลเสียต่อความเป็นอยู่ของสัตว์บางชนิด เช่น พื้นที่ราบระหว่างอ่าวหวายกับอ่าวกิวหน้านอก ซึ่งเป็นบริเวณที่มี

แหล่งอาหารของนกทะเลและนกชายเลน และเป็นบริเวณปลอดกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงบริเวณหินขาวทางด้านตะวันออกของเกาะเสม็ด ซึ่งเป็นแหล่งสร้างรังและวางไข่ของนกนางนวล จึงหวงห้ามเฉพาะฤดูวางไข่และเลี้ยงลูกอ่อน

(7) เขตการใช้ประโยชน์ทั่วไป (General use zone) เป็นบริเวณที่อนุญาตให้มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ต่างๆได้ ทั้งการท่องเที่ยว การประกอบอาชีพของชาวประมงพื้นบ้านตามแนวชายฝั่ง การเดินเรือภายใต้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งจะเป็นบริเวณพื้นน้ำทะเลในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีใช้แนวปะการัง เป็นบริเวณที่อนุญาตให้มีการจอดเรือ แต่ไม่อนุญาตให้ทำการประมง ทิ้งขยะ น้ำเสีย และน้ำมันจากเรือ เขตนี้จะอนุญาตเฉพาะการคมนาคมขนส่งและการท่องเที่ยวเท่านั้น

แนวความคิดการอนุรักษ์และการจัดการอุทยานแห่งชาติจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการสงวนคุ้มครอง รักษาให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าและมีความสวยงามได้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง¹⁹ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชนอย่างเพียงพอและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายของรัฐและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกฝ่าย²⁰

¹⁹ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: คัดสรรโสภณการพิมพ์, 2527), น.3.

²⁰ เจมส์ แอล เครตัน, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ แปล, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, 2544), น.1.

วิธีการที่รัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมกับรัฐในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของรัฐได้ มีหลายวิธีการ ดังต่อไปนี้คือ²¹

(1) การให้ข้อมูลข่าวสาร ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนแรกเริ่มที่รัฐจะเปิดโอกาสให้กับประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมในประเภทต่างๆ นั้น มีความจำเป็นที่ รัฐจะต้องให้ข้อมูลที่ถูกต้องแท้จริงของโครงการที่จะดำเนินการดังกล่าวเพื่อทำให้ประชาชนได้ใช้ ข้อมูลในการพิจารณาอย่างถูกต้องและไม่เกิดความผิดพลาด

(2) การปรึกษาหารือร่วมกัน กระบวนการนี้เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นภายหลังจากรัฐได้ให้ ข้อมูลที่ถูกต้องและแท้จริงแก่ประชาชนเพื่อการพิจารณาแล้ว รัฐกับประชาชนก็จะเข้าสู่ขั้นตอนใน การปรึกษาหารือร่วมกันทั้งสองฝ่าย โดยรัฐอาจจะให้มีการทำประชาพิจารณ์ (Public hearing) ขึ้น เพื่อที่รัฐจะได้สามารถที่จะปรึกษาหารือและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินกิจการ ดังกล่าว

(3) การเจรจาต่อรอง เมื่อมีการพิจารณาและปรึกษาหารือร่วมกันในกระบวนการเพื่อการ พิจารณาหาความเหมาะสมในการดำเนินโครงการต่างๆของรัฐ หากมีปัญหาหรือข้อขัดแย้งขึ้นมา ในประการใด ก็จะทำให้เกิดขั้นตอนในการเจรจาต่อรองขึ้นมา เพื่อที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถหา ข้อสรุปที่สามารถจะประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นมา โดยที่ประชาชนและรัฐสามารถยอมรับได้ ภายใต้งैอนไขที่ตกลงกัน

(4) การตัดสินใจร่วมกัน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่เกิดขึ้นมาเมื่อผ่านขั้นตอนต่างๆ มาแล้ว รัฐและประชาชนที่เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่ายก็จะได้ร่วมกันพิจารณาถึงผลดีที่จะได้รับจากการ ดำเนินโครงการนั้น กับผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมในบริเวณนั้น หรือผลเสียที่เกิดขึ้นกับ ประชาชนโดยทั่วไปอย่างแท้จริงแล้ว จึงจะถึงขั้นตอนในการตัดสินใจว่าสมควรอนุญาตให้มีการ ดำเนินโครงการนั้นต่อไปหรือไม่

ดังนั้น เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น รัฐควรจะนำเอาความคิดในเรื่อง การมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเสริมสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนใน

²¹ จรัสพงษ์ จักขุทิพย์, "มาตรการทางกฎหมายในการจัดการเพื่อการพิทักษ์แนวปะการังใน ประเทศไทย", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), น.54.

ท้องถิ่น การให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และเร่งส่งเสริมให้ประชาชนได้รวมกลุ่มกันเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมื่อนำแนวคิดต่างๆ ข้างต้นมาวิเคราะห์กับข้อเท็จจริงบนเกาะเสม็ดแล้วจะเห็นได้ว่า มีแนวความคิดที่ปรากฏอยู่บนเกาะเสม็ดเพียงเรื่องเดียวคือ แนวทางการอนุรักษ์และการจัดการอุทยานแห่งชาติ โดยมีแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง

แต่อย่างไรก็ตามแผนแม่บทฉบับนี้ใช้สำหรับการจัดการพื้นที่ในระหว่างปี พ.ศ.2546-2550 เท่านั้น ซึ่งในขณะนี้แผนแม่บทฉบับดังกล่าวได้หมดอายุลงแล้ว แต่ยังไม่มีการจัดทำแผนแม่บทขึ้นใหม่ เนื่องจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะจัดสรรให้แก่อุทยานแห่งชาติ ดังนั้น หากมีการจัดทำแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด อย่างต่อเนื่อง น่าจะส่งผลให้เกาะเสม็ดมีระบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นแล้ว อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ดได้เริ่มนำเอาแนวความคิดเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่มาปรับใช้ โดยมีการตกลงให้คณะวนศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดทำรายงานผลการศึกษาวิจัย โครงการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง ซึ่งเสร็จสมบูรณ์เมื่อพ.ศ. 2548 โดยมีข้อสรุปว่า พื้นที่บนเกาะเสม็ดหลายแห่งอยู่ในภาวะเกินความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ(Exceeding carrying capacity level) เช่น อ่าววงเดือน อ่าวแสงเทียนและอ่าวปะการัง²² รวมถึงการวัดความสามารถในการรองรับได้ทางจิตวิทยา ซึ่งเป็นการวัดความรู้สึกแออัดของนักท่องเที่ยวพบว่า พื้นที่บางแห่งอยู่ในเกณฑ์ที่กำลังเข้าใกล้หรือกำลังอยู่ที่ขีดความสามารถสูงสุดทางจิตวิทยาที่จะยอมรับได้แล้ว(Approaching carrying capacity level) ได้แก่ อ่าววงเดือนและหาดทรายแก้ว²³ แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวตามที่รายงานการวิจัยกำหนดได้ โดยได้อธิบายรายละเอียดไว้ในบทที่ 1 ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากนั้น เกาะเสม็ดควรมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการพัฒนาแบบยั่งยืน เพื่อช่วยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์และมีการพัฒนาการ

²² ดรรชนี เอมพันธุ์และคณะ, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ 13*, บทที่ 6 .น.17.

²³ *เพ็ญอ้าง*, บทที่ 6 .น. 106 – 107.

ห้องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไปได้ และสิ่งสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกคนในการช่วยพัฒนาเกาะเสม็ดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตลอดไป